

ПСИХОЛОГИЯ НА ПРЕСТЪПНИТЕ ГРУПИ ПРИ ИЗВЪРШИТЕЛИ НА ЛЕКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Даниела Петкова

В психолого-педагогическата литература проблемът за влиянието на средата върху начина на мислене и поведение на личността е широко дискутиран от различни специалисти. В основата на техните изследвания стои твърдението, че човека в своето развитие и дейност изпитва потребност от общуване, посредством което влиза във взаимодействие с различни групи хора. От тази гледна точка всяко изследване на човешкото поведение, включително и престъпното изисква проучването и анализа на средата и груповото поведение на личността, както и неговото непосредствено влияние върху формирането на определени нагласи и ценностни ориентации на личността.

Целта на настоящата разработка е да разкрие влиянието на престъпното обкръжение (група) върху мотивацията за извършване на престъпление, от една страна, и от друга страна, да определи нейната организационно-структурна характеристика, с оглед избор на адекватна и ефективна стратегия за противодействие.

Постановка на изследването:

Обект на изследването са осъдени за кражби с наложено наказание „пробация“ в Пробационна служба гр. Велико Търново.

Изборът на обекта е продиктуван от факта, че това е най-многобройната група след извършителите на престъпления по транспорта, която в голяма степен дава цялостният облик на извършителите на леки престъпления, от една страна, и от друга страна, при извършителите на кражби се наблюдава най-често групово извършване на престъпното планиране и действие и при тях най-ясно се откроява структурата, йерархията и ролевите функции в самата асоциална група преди и по време на извършване на правонарушението.

Предмет на изследването е разкриването на психологическите особености на престъпната група и нейното влияние върху криминалния начин на мислене и поведение при извършителите на леки престъпления.

Целта на изследването е да се докаже ролята и мястото на престъпните групи в цялостната логика на престъпно поведение, с оглед ограничаване на негативното влияние на криминалната субкултура върху личността и нейната социална интеграция.

За осъществяване на така заложената цел е необходимо решаването на следните основни **задачи**:

- 1) Извеждане на някои основни социално-демографски и психологически характеристики на личността на извършителя на кражби;
- 2) Проучване на организационно-структурната характеристика на престъпните групи и мястото и ролята на правонарушителя в тях;
- 3) Определяне на основните структурни и съдържателни параметри на престъпните групи, влияещи върху престъпното поведение;
- 4) Извеждане на изводи и препоръки за повишаване на ефективността на корекционно-възпитателната намеса при извършители на леки престъпления.

Критерии и показатели:

По отношение личността на извършителя на престъплението:

1. Социално-демографска характеристика:

- Възраст
- Пол
- Образование
- Семейен статус
- Трудова заетост

2. Начин на извършване на престъплението:

- Самостоятелно
- В съучастие

3. Роля на извършителя:

- Водач/лидер
- Съизвършител
- Пасивен подражател

По отношение организацията и структурата на престъпната група:

- Числен състав на групата (2 члена; 3–5 члена; над 5 члена);
- Възраст на членовете на групата (непълнолетни, младежи до 30 години и възрастни);
- Полова принадлежност (мъже, жени, смесени);

- Продължителност на съществуване (устойчиви, относително постоянни, временни);
- Степен на организираност (организирани, неорганизирани, ситуативни).

Методика на емпиричното проучване:

1. Оценка на риска от рецидив и вреди – стандартен формуляр за определяне на дефицитите и ресурсите на личността от една страна и от друга детайлизиране на самото правонарушение (предкриминална ситуация, фактори и мотиви за извършеното престъпление, отношение към извършеното деяние, осъзнаване на вината, роля на извършителя и др.).

2. Метод на експертната оценка – набиране на независимо и компетентно мнение по отношение на личността на извършителите на кражби и начина на извършване на престъпленията, за който липсва достатъчно достоверна информация. За експертни лица бяха използвани пробационни служители, които работят на територията на Областна служба „Изпълнение на наказанията” – гр. Велико Търново.

3. Беседа с осъдени на пробация лица – метод за събиране на допълнителна и уточняваща информация, насочен към определяне на мястото и ролята на обкръжението при извършване на правонарушението, както и ролята и функциите на конкретната личност в престъпната група.

Престъпната група е съвкупност от хора, които са организирани в преследването на поставена криминална цел. В структурно отношение се доближава до малката група, но се различава в съдържателен аспект.

От направеното изследване, в което са включени 50 осъдени на „пробация” лица, могат да бъдат изведени следните закономерности при извършители на леки престъпления, групирани в две основни направления:

По отношение на личността на извършителя:

- Възраст – до 18 години – 5 осъдени; от 18 до 30 г. – 38 осъдени и над 30 години – 7 осъдени.
- Пол – мъже – 46 осъдени; жени – 4 осъдени.
- Образование – без образование – 5 осъдени; начално образование – 4 осъдени; основно образование – 15 осъдени; средно образование – 26 осъдени.

- Семейен статус – женени – 7 осъдени; разведени – 5 осъдени; неженени – 38 осъдени.

- Трудова заетост – работещи – 17 осъдени; безработни – 33 осъдени.

Така получените резултати може да бъдат обобщени по следния начин: извършителите на кражби основно са мъже, на възраст от 18 до 30 години. По отношение на образованието преобладават завършилите основно и средно образование, което противоречи на съществуващата обществена нагласа, че извършителите на кражби са неграмотни и доста често по тази причина биват уязвими от криминално обкръжение и привлечани като членове на банди, умело манипулирани от техните лидери, което до скоро се приемаше като една от основните причини за извършените правонарушения.

За разлика от образователната степен, резултатите по отношение на семейния статус и професионалната реализация, потвърждават анализа и изводите от проведените до момента изследвания на генезиса на престъпното поведение, според които е установено, че към престъпления се насочват главно лица, които не са успели да се реализират пълноценно и които нямат ясна жизнена перспектива, които най-често са свързани с разстройства в насочеността на личността и нейната диспозиционна система. Доказано е също така, че „перспективността и отчуждението са основни предпоставки за откъсване на личността от здравата социална среда и насочването и към маргинализирана общност, които се занимават и с извършване на неправомерна дейност. Това пренасочване на ангажиментите е предпоставка и за формиране на индиферентно отношение към социалните норми постепенно започва да се приеме като необходимост на ежедневието”. [4]

Осъдените за кражба лица са готови поради по-голямата вътрешна неудовлетвореност от собствения си социален статус да отхвърлят категорично обществено приемливите норми и отношения. „Оформеният в личностен план извършител на кражби е твърде користолюбив, прекалено индивидуалистично ориентиран, за да се съобразява със социалните правила и лекомислено отхвърлящ съществуващите в обществото ценности. Той има свой критерий за ред, справедливост и морал, които се разминават с официално приетите и мотивират систематичните му престъпни действия” [1].

Крадецът повишава самооценката си чрез материалните атрибути на успеха при извършване на правонарушение. Това е устойчив тип мотивация, която няма предел на насищане, тъй като достигнатото определено ниво е само предпоставка за следващото и автоматично води до увеличаване на персоналните претенции. Извършителят на кражби се смята за жертва на обществото, на неговия институционален ред и по този начин оневинява поведението си. [2]

На тази основа може да бъде потърсено и ролята и мястото на престъпните групи, които формират у личността чувство за сплотеност и подкрепа, както и специфична ценностна система, която оправдава престъпния им начин на живот.

При направеното изследване могат да бъдат отчетени някои специфики при организацията и функционирането на престъпните групи на извършители на кражби, които могат да бъдат обобщени по следния начин:

Извършителите на кражби се групират в малочислени групи, състоящи се от 2 до 5 члена, основно непълнолетни или младежи, които няма необходимият опит за изграждане на строга йерархия и структурираност, поради което доста често се наблюдава смяна в състава на групата и разпадане веднага след извършването на престъпното действие. Като цяло са неорганизирани и ситуативни, в които няма точно определени правила за поведение.

Специфичното при тези групи е, че те се формират не под влиянието на постигането на престъпна цел, а по скоро за удовлетворяване на внезапно възникнала потребност на емоционално-психологическо равнище и/или социално равнище – желание за самоутвърждаване, постигане на материална придобивка, потребност от общуване и принадлежност, търсене на авторитет, усещане за закрила и др.

Друга съществена характеристика на този тип групи, която се открие при проведеното изследване, е задоволяване на нуждата от сравняване, търсене на авторитети, заместване на авторитетите от семейството с такива в групата, както и нуждата от кумири, характерна за посочената възрастова група. Не на последно място следва да се отбележи и влиянието на групата върху усещането за могъщество, закрила и взаимопомощ между престъпниците и поемане на отговорност за извършеното престъпление, което доста често се преживява от незрялата личност като проява на мъжественост.

Друга отличителна страна на този тип групи, които доказват още веднъж по-горните резултати е, че в основата на извършването на кражби, доста често стои не толкова финансовата облага, което изглежда най-логичната мотивация, а търсенето на силни усещания свързани с поемане на рисковани действия, в които е важен не толкова крайният резултат, а самия процес. И тук ролята на групата е в успешното реализиране на престъпните планове, посредством разпределяне на ролите и задачите на всеки един от участниците.

Извеждането на определени характеристики на престъпните групи при извършители на леки престъпления е само един опит да се разкрие тяхната роля и значение върху формирането на престъпен начин на живот и на тази основа изграждане на адекватни стратегии за противодействие.

За определянето на ефективна превантивна психолого-педагогическа стратегия спрямо конкретна престъпна група е необходимо да се определят правилно ролевите функции на нейните членове: водач/лидер, съизвършител или пасивен подражател, както и начина на разпределяне на ролите и съответно прилагане на диференциран подход при корекционно-възпитателна работа, според тяхното йерархично присъствие в групата.

Тази задача е доста трудна за изпълнение, поради факта, че при извършителите на кражби няма категорично изразена йерархия. Както стана ясно съвместната дейност се осъществява на базата на антиобществена насоченост при създадена конкретна ситуация, в която отделни членове на групата, стремейки се да извоюват своето място, се проявяват като лидери /водачи, но ако не намерят свои подражатели в следваща подобна ситуация могат да останат пасивни и да бъдат заменени с други членове, които имат желание да се превърнат в инициатори на престъпните действия. Този тип управление доста често води до разпокъсаност между повече от една инициативи, което води в крайна сметка до бърз разпад на групата.

Поради тази причина основен принцип в работата с тези групи следва да бъде предприемането на своевременни мерки, с оглед предотвратяване на тяхното продължително съществуване, което би довело до прехода от ситуативни и неорганизирани към организирани престъпни групи.

* * *

Вземането на решение за извършване на престъпление само по себе си е логичен процес и като такъв трябва да се разглежда във връзка с личната мотивация и външното влияние на социалните фактори, част от които е и престъпната група. Изучаването на социално-психологическата характеристика на членовете и водачите на престъпните групи, както и тяхната организационно-структурна изграденост би довело до прилагането на ефективни превантивни мерки за противодействие. Всичко това придава на изследванията в тази насока висока практико-приложна стойност и налага задълбочаване на усилията на специалистите работещи в сферата на психолого-педагогическата и пенитенциарната проблематика да обогатяват наличните теоретични и емпирични данни.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Кунчев, К.* Теоретически обзор на криминологическите и психологическите изследвания на извършителите на кражби. – В: Затворно дело, 2007, № 1.
2. *Маджаров, Е.* Психологически портрети на правонарушителите част I. С.: Сиела, 2006.
3. Методически указания за индивидуална корекционна работа с осъдени на пробация за извършване на кражби. С.: ГД "ИН", 2010.
4. www.kaminata.net /kriminalna-psihologiya

ПСИХОЛОГИЯ НА ПРЕСТЪПНИТЕ ГРУПИ ПРИ ИЗВЪРШИТЕЛИ НА ЛЕКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

ДАНИЕЛА ПЕТКОВА

Резюме

Психологическите особености на престъпните групи са от съществено значение за разкриване на механизмите на престъпното поведение изобщо. Изучаването на личността на правонарушителя, без оглед на неговото обкръжение, би изградило една непълна и неточна характеристика, която би довела до избор на неадекватни подходи за противодействие. В настоящата разработка е направен опит да се изследва именно ролята и мястото на престъп-

ните групи като фактори за извършване на престъпление и на тази основа да бъде предложена адекватна стратегия за прилагане на мерки за възпитателно въздействие.

Ключови думи: престъпни групи, криминална субкултура, криминална среда, извършители на леки престъпления, престъпно поведение, правонарушител

PSYCHOLOGY OF CRIMINAL GROUPS IN PERPETRATORS OF MINOR OFFENSES

DANIELA PETKOVA

Summary

Psychological characteristics of gangs are essential for revealing the mechanisms of criminal behavior in general. The study of the character of the offender, regardless of his surroundings would build a complete and accurate description, which could lead to inadequate selection of approaches for dealing. In this paper an attempt is made to explore is the role and place of gangs as factors of an offense and on but this should be offered adequate strategy for implementing measures educational impact.

Key words: gangs, criminal subculture, criminal environment perpetrators of minor offenses, criminal behavior, offender